

**Wyrok z dnia 8 października 1996 r.
I PRN 90/96**

Prawo pracy ma własne tryby ustalania i zmiany wysokości wynagrodzenia za pracę lub jego poszczególnych składników, więc przepis art. 358¹ § 3 KC może być w związku z art. 300 KP zastosowany w sprawach płacowych tylko w zgodzie z zasadami prawa pracy i w sposób odpowiedni. Jeżeli świadczenie pieniężne w zamian za deputat węglowy zostało ustalone w układzie zbiorowym pracy kwotowo, niezależnie od wartości węgla, to wiarygodność tego świadczenia może dotyczyć tylko świadczenia nie spełnionego w terminie.

Przewodniczący SSN: Teresa Flemming-Kulesza, Sędziowie: SN Kazimierz Jaśkowski (sprawozdawca), SA Zbigniew Myszka.

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jana Szewczyka, po rozpoznaniu w dniu 8 października 1996 r. sprawy z powództwa Jadwigi W. przeciwko Centrum Mechanizacji Górnictwa "K." w G. o ekwiwalent za deputat węglowy, na skutek rewizji nadzwyczajnej Ministra Sprawiedliwości [...] od wyroku Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach z dnia 19 grudnia 1995 r. [...]

o d d a l i ł rewizję nadzwyczajną.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Gliwicach wyrokiem z dnia 19 września 1995 r. [...] uwzględnił częściowo powództwo o ekwiwalent pieniężny za deputat węglowy przysługujący powódce Jadwidze W. jako byłej pracownicy, a obecnie emerytce, zasądając z tego tytułu od pozwanego Centrum Mechanizacji Górnictwa "K." w G. kwotę 417 zł za lata 1992, 1993 i 1994 i oddalając powództwo w pozostałym zakresie.

Oddalenie powództwa Sąd Rejonowy uzasadnił trudną sytuacją finansową zakładu pracy, która uniemożliwia wypłacenie powódce ekwiwalentu za deputat węglowy w wysokości odpowiadającej rynkowej cenie zakupu węgla i powołując się na art. 358¹ § 3 KC uznał, że waloryzacji ekwiwalentu w takiej wysokości sprzeciwiają się zasady współżycia społecznego.

Sąd Wojewódzki wyrokiem z dnia 19 grudnia 1995 r. [...] zmienił orzeczenie Sądu I instancji w odniesieniu do odsetek, natomiast oddalił rewizję powódki w pozostałym zakresie, dzieląc w pełni przesłanki, na których oparł swoje rozstrzygnięcie Sąd pierwszej instancji.

Wyrok ten zaskarżył rewizją nadzwyczajną Minister Sprawiedliwości, zarzucając mu rażące naruszenie § 18 załącznika nr 32 do Układu Zbiorowego Pracy dla Przemysłu Węglowego z dnia 1 lutego 1980 r., art. 358¹ § 3 KC oraz art. 3 § 2 KPC. Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w części oddalającej rewizję powódki oraz poprzedzającego go wyroku Sądu I instancji w części oddalającej powództwo o zasądzenie ekwiwalentu za deputat węglowy za lata 1992, 1993 i 1994 oraz

o przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Zdaniem skarżącego w sprawie wyłania się przede wszystkim zagadnienie, czy zastosowanie art. 358¹ § 3 KC i odmowa wypłaty należnego ekwiwalentu za deputat węglowy emerytowi z uwagi na trudną sytuację finansową zakładu pracy jest dopuszczalna. Wprawdzie Sąd I instancji powołał się na pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 2 września 1992 r., I PZP 51/92, to jednakże - według skarżącego - za miarodajny należy uznać utrwalony w orzecznictwie Sądu Najwyższego pogląd o niedopuszczalności kształtowania charakteru i wysokości ekwiwalentu za deputat węglowy w trybie art. 358¹ § 3 KC. Wynika to z wyroku Sadu Najwyższego z dnia 11 października 1994 r., I PRN 75/94 (OSNAPiUS 1995, Nr 5, poz. 77), w którym na tle oddalonych roszczeń emerytów o ekwiwalent za deputat węglowy z powodu złej kondycji finansowej przedsiębiorstwa, Sąd ten zauważył, że przepisy układowe nie uzależniają w jakikolwiek sposób uprawnienia emerytów (rencistów) do deputatu węglowego od kondycji finansowej przedsiębiorstwa objętego układem.

W rewizji nadzwyczajnej powołano także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 1996 r., I PRN 96/95, w którym - po szczegółowej analizie charakteru pieniężnego ekwiwalentu - wypowiedziano pogląd, że musi to być "z natury rzeczy" ekwiwalent rynkowej ceny węgla z momentu wymagalności świadczenia. Wartość zatem wspomnianego ekwiwalentu będzie ulegać zmianie odpowiednio do rynkowej ceny węgla. Ekwiwalent pieniężny za określoną ilość węgla jest uprawnieniem, które ma samoistny mechanizm gwarantujący utrzymanie realnej wartości świadczenia i dlatego taki ekwiwalent nie podlega waloryzacji na podstawie art. 358¹ § 3 KC.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 29 czerwca 1995 r., I PZP 5/95 (OSNAPiUS 1996 nr 4 poz. 56) Sąd Najwyższy stwierdził, że świadczenie pieniężne ustalone kwotowo w zakładowym systemie wynagradzania w zamian za deputat węglowy niezależnie od zmiany wartości węgla, nie spełnione w terminie, może być waloryzowane na podstawie art. 358¹ § 3 KC w związku z art. 300 KP.

Zgodnie z § 4 pkt 16 załącznika nr 32 do Układu Zbiorowego Pracy dla Przemysłu Węglowego z dnia 1 lutego 1980 r. pracownikom strony pozwanej, byłym pracownikom oraz pozostałej po nich rodzinie przysługiwał deputat węglowy, który od chwili jego wprowadzenia przez cały okres sporny miał wyłącznie postać pieniężną. W przepisach branżowych obowiązujących u strony pozwanej świadczenie w zamian za deputat węglowy było traktowane jako składnik wynagrodzenia za pracę. Jego wartość była uwzględniana przy ustalaniu wymiaru innych świadczeń pracowniczych obliczanych na podstawie wynagrodzenia za pracę, takich jak wynagrodzenie za czas urlopu wypoczynkowego, zasiłek chorobowy, podstawa wymiaru renty lub emerytury itp. W związku z tym Sad Najwyższy w cytowanej uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 29 czerwca 1995 r., I PZP 5/95, przyjął, że uprawnienie do deputatu węglowego mające od początku jego istnienia postać świadczenia pieniężnego, jest ze strony pozwanego zakładu pracy zobowiązaniem stricte pieniężnym, a nie zobowiązaniem niepieniężnym ze świadczeniem pieniężnym. Dlatego też - skoro suma pieniężna była przedmiotem zobowiązania od chwili jego powstania - dopuszczalna jest w zasadzie waloryzacja owego świadczenia pieniężnego na podstawie art. 358¹ § 3 KC w związku z art. 300

KP.

Nawiązanie w sentencji uchwały do art. 300 KP oznacza, że stosowanie w odniesieniu do wynagrodzenia za pracę przepisu art. 358¹ § 3 KC dotyczącego waloryzacji świadczeń pieniężnych odbywa się "odpowiednio", a ponadto pod warunkiem, że przepis ten nie jest sprzeczny z zasadami prawa pracy. Z powyższego stwierdzenia płyną wielorakie konsekwencje.

Przede wszystkim należy podkreślić, że świadczenie pieniężne w zamian za deputat węglowy stało się u strony pozwanej składnikiem wynagrodzenia za pracę. Jest niewątpliwe, że w prawie pracy ustalenie wynagrodzenia pracownika następuje w odpowiednim trybie postępowania uzależnionym od tego, czy źródłem prawa do wynagrodzenia jest układ zbiorowy pracy, umowa zbiorowa, czy też umowa o pracę. W związku z tym zmiana wysokości wynagrodzenia następuje również w odpowiednim trybie. Oznacza to, że w drodze waloryzacji świadczeń pieniężnych nie można zmienić ani pominąć ustawowych mechanizmów rządzących ustaleniem i zmianą wysokości wynagrodzenia za pracę. Byłoby to bowiem sprzeczne z tymi zasadami prawa pracy, które odpowiednie mechanizmy i procedury przewidują. Oznacza to tym samym, że na podstawie art. 358¹ § 3 KC pracownik nie może żądać waloryzacji jakiegokolwiek składnika wynagrodzenia za pracę, choćby uznał, że wysokość tego składnika jest za niska i choćby według kryteriów obiektywnych wysokość ta budziła zastrzeżenia.

Odesłanie w art. 300 KP do odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu cywilnego i pod warunkiem, że przepisy te nie są sprzeczne z zasadami prawa pracy, nie wyklucza jednak w ogóle możliwości stosowania art. 358¹ § 3 KC w zakresie wynagrodzenia za pracę. Już w uchwale z dnia 3 kwietnia 1992 r., I PZP 19/92 (OSNCP 1992, z. 9, poz. 166) Sąd Najwyższy uznał, że jeżeli zakład pracy nie wypłacił w terminie należnego pracownikowi świadczenia, zaś między ustaloną datą wypłaty świadczenia a jego spełnieniem nastąpił znaczny spadek siły nabywczej pieniądza, to nie ma przeszkód do odpowiedniego zastosowania art. 358¹ § 3 KC. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 czerwca 1993 r., I PR 60/90 (nie publikowany), którego przedmiotem było odszkodowanie z tytułu nieprawidłowego wypowiedzenia umowy o pracę. W wymienionej sprawie Sąd Najwyższy dopuścił możliwość waloryzacji odszkodowania z takiego tytułu wówczas, gdy nie zostało ono wypłacone w terminie i gdy w okresie opóźnienia nastąpił znaczny spadek wartości pieniądza, który sprawił, że zobowiązanie zakładu pracy w nominalnej wysokości nie mogło spełnić swojej roli. Również w przytoczonej wyżej uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 29 czerwca 1995 r., I PZP 5/95 Sąd Najwyższy opowiedział się za dopuszczalnością waloryzowania świadczenia pieniężnego, stanowiącego składnik wynagrodzenia za pracę wówczas, gdy świadczenie to nie zostało spełnione w terminie. Inaczej mówiąc, zastosowanie zasady waloryzacji w odniesieniu do świadczenia pieniężnego będącego odpowiednikiem deputatu węglowego jest możliwe pod warunkiem, że nastąpiło opóźnienie w wypłacie tego świadczenia. A contrario, wypłacone w terminie świadczenie pieniężne stanowiące odpowiednik deputatu węglowego, nie może być waloryzowane.

Z omawianej uchwały Sądu Najwyższego wynika również, że na podstawie art. 358¹ § 3 KC w związku z art. 300 KP może być waloryzowane tylko takie nie spełnione w terminie świadczenie pieniężne, które zostało w zakładowym systemie wynagradzania ustalone kwotowo w zamian za deputat węglowy w oderwaniu od war-

tości (ceny) węgla. Jeżeli bowiem przepisy o wynagrodzeniu przewidują ustalenie wysokości świadczenia pieniężnego według ceny określonego towaru panującej na tzw. wolnym rynku lub według jego ceny urzędowej, obowiązujących w chwili wymagalności świadczenia, to pracownik może żądać wprost zaspokojenia jego roszczenia w wysokości, która odpowiada wartości towaru z chwili wykonania zobowiązania. Taki też pogląd wyraził Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 29 stycznia 1988 r., I PZP 58/87 (OSNCP 1989 z. 10 poz. 145) przyjmując, że gdy stosownie do przepisów o wynagrodzeniu ustalenie ekwiwalentu pieniężnego w zamian za deputat węglowy następuje według ceny urzędowej węgla obowiązującej w chwili wymagalności świadczenia, tak jak przewiduje to art. 19 Układu Zbiorowego Pracy dla Przemysłu Hutniczego, pracownik może żądać spełnienia świadczenia w wysokości odpowiadającej tejże cenie. Przytoczony przykład potwierdza jednocześnie tezę, iż jeżeli w przepisach o wynagrodzeniu świadczenie pieniężne stanowiące odpowiednik określonego świadczenia w naturze (deputatu) nie jest oderwane od wartości tego świadczenia, pracownik może żądać wprost zasądzenia odpowiedniej kwoty; wówczas też nie ma potrzeby stosowania art. 358¹ § 3 KC. Jeżeli natomiast - jak w rozpoznawanej sprawie - świadczenie pieniężne w zamian za deputat węglowy zostało ustalone kwotowo niezależnie od wartości węgla (i zmiany tej wartości), waloryzacja świadczenia w razie zmiany siły nabywczej pieniądza może dotyczyć tylko świadczenia nie spełnionego w terminie.

Odnosząc przedstawione uwagi i rozważania do rozpoznawanej sprawy należy stwierdzić, że z materiału dowodowego jednoznacznie wynika, iż w okresie spornym powódka otrzymała ustaloną w poszczególnych latach "wartość deputatu węglowego".

W świetle powyższych okoliczności istnieją podstawy do ustalenia, że omawiane świadczenia pieniężne wynikające z § 4 pkt 16 załącznika nr 32 do Układu Zbiorowego Pracy dla Przemysłu Węglowego były spełniane w terminie. Spełnienie zaś w ustalonym terminie powyższych świadczeń i nadanie im charakteru składnika wynagrodzenia za pracę sprawia, że nie podlegają one waloryzacji przewidzianej w art. 358¹ § 3 KC. Należy bowiem uznać, że dokonanie modyfikacji wynagrodzenia za pracę lub poszczególnych jego składników w drodze waloryzacji jest sprzeczne z zasadami prawa pracy określającymi odpowiednie tryby ustalania wynagrodzenia i zmiany jego wysokości. Jedynie w odniesieniu do świadczenia (wynagrodzenia) nie wypłaconego pracownikowi w terminie uprawniony jest pogląd, że art. 358¹ § 3 KC może być zastosowany. W takim ujęciu zagadnienia wyraża się zasada "odpowiedniego" stosowania przepisów prawa cywilnego w prawie pracy ustanowiona w art. 300 KP. Stosowanie "odpowiednio" przepisu Kodeksu cywilnego, to także stosowanie go z pewnymi ograniczeniami. Gdy chodzi o wynagrodzenie to "odpowiednie" stosowanie art. 358¹ § 3 KC polega na ograniczeniu wynikającej z przepisu możliwości zmiany wysokości tylko tego wynagrodzenia, które nie zostało wypłacone w terminie. Powyższy pogląd jest podyktowany szczególnym charakterem wynagrodzenia jako świadczenia pieniężnego i określonym ustawowo trybem jego ustalania.

Z tych względów na podstawie art. 421 § 1 KPC w związku z art. 11 ust. 5 ustawy z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego... (Dz. U. Nr 43, poz. 189) orzeczono jak w sentencji.

=====